

บทที่ 5

ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับบทบาทของศาลในคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธี พิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

การพิจารณาปัญหาและอุปสรรคในการค้นหาความจริงของศาล ในกระบวนการพิจารณาคดีผู้บริโภค จำเป็นต้องอาศัยความรู้จากผู้ปฏิบัติงานในคดีผู้บริโภค ผู้เขียนจึงได้ออกแบบสอบถามและทำการสัมภาษณ์ท่านผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น ประกอบกับการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่จากเจ้าพนักงานคดี และเจ้าหน้าที่ศาลในกลุ่มงานคดีผู้บริโภคในศาลแพ่ง ปราบกฏปัญหาและอุปสรรคของศาลในการปฏิบัติหน้าที่โดยอาจแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคในการค้นหาความจริงของศาลในคดีผู้บริโภค

1.1 ปัญหาข้อจำกัดอำนาจศาลในการค้นหาข้อเท็จจริงในคดีผู้บริโภค

1.1.1 อิทธิพลของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และจารีตปฏิบัติของผู้พิพากษา

จากบทที่ 3 กฎหมายพยานของไทยและศาลไทยได้รับอิทธิพลจากกฎหมายพยานของประเทศอังกฤษเป็นอย่างมาก¹ แม้ว่าประเทศไทยจะบัญญัติกฎหมายในรูปของประมวลกฎหมาย แต่เนื่องจากอิทธิพลของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ที่ใช้ระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหาที่ในสมัยเริ่มมีการจัดระเบียบการศาลยุติธรรม กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทรงศึกษากฎหมายจากประเทศอังกฤษ² และได้้นำการเรียนการสอนแบบระบบกฎหมายคอมมอนลอว์มาใช้ในทางปฏิบัติ ศาลไทยจึงใช้ระเบียบขั้นตอนการดำเนินคดีแบบกระบวนการพิจารณาคดีแบบกล่าวหา คู่ความจะมีบทบาทในการดำเนินคดีและในการนำสืบพยานหลักฐานมาก ส่วนศาลจะวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด

¹ คำนำ(ในการพิมพ์ครั้งแรก) โสภณ รัตนากร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2545)

² ประมุข สุวรรณศรี, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, 2526), น. 8.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีบทบัญญัติหลายมาตรา³ ที่ให้อำนาจศาลในการสืบพยาน ซักถาม เรียกพยานหลักฐานใดมาสืบได้เอง ศาลสามารถใช้ดุลยพินิจได้อย่างกว้างขวางอันเป็นบทบาทในเชิงไต่สวน แต่ในทางปฏิบัติแล้วศาลมักจะไม่ได้ใช้อำนาจดังกล่าว หากผู้พิพากษาใช้ดุลยพินิจในการเรียกพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติม อาจทำให้เกิดความลำบากในการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากคู่ความหรือทนายความฝ่ายที่เห็นว่าตนต้องเสียประโยชน์อาจร้องเรียนผู้พิพากษาในเรื่องการวางตัวไม่เป็นกลางหรือมีส่วนได้เสียกับคดี ทำให้ผู้พิพากษาไม่กล้าที่จะใช้ดุลยพินิจในการเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองตามที่ตนเห็นสมควร หรือสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติม เนื่องจากผู้พิพากษาได้รับการแนะนำ อบรมสั่งสอนตลอดมาว่า ศาลไม่ได้มีหน้าที่ในการแสวงหาพยานหลักฐาน เพราะการแสวงหาพยานหลักฐานเป็นหน้าที่ของคู่ความมิใช่ของศาล อีกทั้งประมวลจริยธรรมตุลาการ ซึ่งเป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติของตุลาการ และเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ดำรงไว้ซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรีของตุลาการซึ่งเปรียบเป็นกฎข้อบังคับของผู้พิพากษา ได้บัญญัติใน หมวด 2 ข้อ 3 กำหนดว่า⁴

“ในการนั่งพิจารณาคดี ผู้พิพากษาจักต้องวางตนเป็นกลางและปราศจากอคติ ทั้งพึงสำรวจตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ แต่งกายให้เรียบร้อย ใช้วาจาสุภาพ พึงความจากคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ ให้ความเสมอภาค และมีเมตตาธรรม”

นอกจากนั้น ประมวลจริยธรรมตุลาการ ข้อ 9 กำหนดว่า “ผู้พิพากษาพึงระลึกว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและของทนายแต่ละฝ่ายที่จะพึงกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง”

จากแบบสอบถาม ในทางปฏิบัติศาลอาจมีการซักถามข้อเท็จจริงใดที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีผู้บริโภค แม้จะไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นอ้างก็ตามแต่ไม่ได้เรียกพยานหลักฐานมาสืบเอง การก้าวล่วงไปค้นหาพยานหลักฐานในคดีศาลต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากมีผลต่อความรู้สึกของคู่ความฝ่ายตรงข้ามได้ และผู้พิพากษาในฐานะคนกลางจะกระทำได้ในขอบเขตที่ไม่

³ ตัวอย่างเช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86 วรรคสาม มาตรา 87(2) มาตรา 116(1) มาตรา 119 (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 3 หัวข้อ 2.3 ระบบวิธีพิจารณาและสืบพยานของประเทศไทย)

⁴ ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ, (สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ: กระทรวงยุติธรรม, 2529), น. 8 และ น. 21.

เสียความเป็นธรรม⁵ เห็นได้ว่าผู้พิพากษาทั้งหลายต่างยึดถือปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมตุลาการเสมือนเป็นกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ศาลจึงมีบทบาทวางเฉย โดยปล่อยให้การนำเสนอพยานหลักฐานและต่อสู้คดีเป็นหน้าที่ของคู่ความทั้งสองฝ่ายเสมอมา จึงมักปรากฏว่าคู่ความที่ไม่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงให้เป็นไปตามที่ตนกล่าวอ้างได้จะเป็นฝ่ายแพ้ในคดี

การที่ศาลมีบทบาทวางเฉยและยึดถือปฏิบัติสืบต่อๆ มานั้นเป็นความเข้าใจผิดในที่มาของระบบกฎหมายของผู้ปฏิบัติหน้าที่ การวางเฉยของผู้พิพากษาเป็นบทบาทของศาลในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เนื่องจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ใช้หลักการต่อสู้คดีของคู่ความ ทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา โดยมีได้แยกวิธีพิจารณาเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา ศาลจะทำหน้าที่เพียงเป็นผู้คอยควบคุมทั้งสองฝ่ายให้ต่อสู้คดีไปตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดเพื่อมิให้มีการเอารัดเอาเปรียบกันในศาล ซึ่งจะค้นพบความจริง คู่ความทั้งสองฝ่ายต้องต่อสู้แข่งขันกัน⁶ แต่ในระบบกฎหมายซีวิลลอว์แยกวิธีพิจารณาความแพ่งและวิธีพิจารณาความอาญาออกจากกัน และหลักในการดำเนินคดีแพ่งเป็นไปตามหลักความตกลงหรือหลักความประสงค์ของคู่ความ (Verhandlungsmaxime หรือ Verhandlungsgrundsatz⁷ หรือ Negotiation Principle) หลักในการดำเนินคดีอาญาเป็นไปตามหลักการตรวจสอบ (Untersuchungsgrundsatz หรือ Examination Principle) เมื่อวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นไปตามหลักความตกลง กระบวนการดำเนินคดีจึงตกเป็นภาระหน้าที่ของคู่ความในคดี ทั้งในเรื่องการเสนอประเด็นข้อพิพาทและการนำเสนอพยานหลักฐาน คู่ความสามารถทำการตกลงกันได้ตลอดไม่ว่าจะอยู่ในขั้นตอนใดของศาล แต่คดีอาญาคู่ความไม่สามารถตกลงกันในการดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างคดีแพ่งได้ คดีอาญาต้องมีการตรวจสอบความแท้จริงของเรื่องและตัดสินไปตามความจริงที่ได้ตรวจสอบนั้น⁸ ศาลไม่ถูกจำกัดบทบาทเพียงรอรับฟังข้อเท็จจริงที่คู่ความนำเสนอ แต่ต้องค้นหาความจริงแห่งคดีในเชิงรุกด้วย (active) เนื่องจากคดีอาญาในระบบกฎหมายซีวิลลอว์มีแนวคิดที่ว่ารัฐเป็นผู้รักษาความสงบ

⁵ สัมภาษณ์ วาสนา อัจฉราวุฒินันท์, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลแพ่ง (4 กันยายน 2552)

⁶ Gary Goodpaster, "On the Theory of American Adversary Criminal Trial," *The Journal of Criminal Laws & Criminology*, (1987), p.12.

⁷ Vgl. Othmar Javernig, *Zivilprozessrecht*, s.73. อ้างใน คณิต ฅ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคการดำเนินคดี*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548), น. 35.

⁸ คณิต ฅ นคร, "การสอบสวนผู้ต้องหา," *รวมบทความทางวิชาการในโอกาสครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์ สัมญา ธรรมศักดิ์*, (มูลนิธินิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), น. 176.

เรียบง่าย จึงเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution) ไม่มีลักษณะเป็นการต่อสู้คดีระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่าย⁹ การแยกกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาส่งผลต่อบทบาทของผู้พิพากษาและคู่ความในคดี กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอยู่ภายใต้หลักพื้นฐานความเป็นกลาง ศาลไม่ไปยุ่งเกี่ยวการกำหนดแนวทางการดำเนินคดีของคู่ความ ศาลพิจารณาได้เฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอมาต่อตนเท่านั้น จะเข้าไปแสวงหาพยานหลักฐานด้วยตนเองไม่ได้เรียกว่า ความจริงตามรูปแบบ ส่วนวิธีพิจารณาความอาญารัฐมีหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงในเรื่องที่กล่าวหาและมีอำนาจค้นหาความจริงเพื่อให้วินิจฉัยคดีได้อย่างถูกต้อง เรียกว่าความจริงในเนื้อหา¹⁰ กฎหมายวิธีพิจารณาความและกฎหมายพยานของไทยได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายคอมมอนลอร์เป็นอย่างมาก¹¹ เนื่องจากกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงศึกษาวิชากฎหมายมาจากประเทศอังกฤษ มีการจัดระบบกระทรวงยุติธรรมแบบอังกฤษและทรงเป็นผู้สอนวิชากฎหมาย ในทางปฏิบัติศาลไทยจึงวางตัวเป็นกลางในการพิจารณาคดี อาจกล่าวได้ว่าหลักความเป็นกลางของผู้พิพากษาเป็นผลของระบบกล่าวหาในกระบวนการพิจารณาความแพ่ง¹² ในทางปฏิบัติ ศาลไทยจึงวางเฉยในคดีและสำรวมตน¹³ และเห็นว่าความเป็นกลางของศาล คือการปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ศาลมีหน้าที่เพียงควบคุมการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพยานหลักฐานอย่างเคร่งครัด ผู้พิพากษาไม่มีหน้าที่ในการสืบพยานหลักฐานในการวินิจฉัยความจริงในคดีซึ่งเป็นบทบาทของศาลในระบบ

⁹ Thomas Volkmann-Schlunk: Continental European Criminal Procedure: True or illusive, The American Journal of Criminal law 1, 1981, p.13. อ้างใน สมทรัพย์ นำอำนาจ, บทบาทของศาลในชั้นพิจารณากับการค้นหาความจริงในคดีอาญา, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541 น.15.

¹⁰ Roger Merle et André Vita, Traité de droit Criminal: Procédure Pénal, 4ed, Ed. Cujas, 1989, p.14-19. อ้างใน สมทรัพย์ นำอำนาจ, เพิ่งอ้าง, น.3.

¹¹ ไสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2545), น. 6.

¹² วรณชัย บุญบำรุงและคณะ, หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), น. 65.

¹³ มนูญ รักวัฒนศิริกุล, “บทบาทของศาลต่อการดำเนินการกระบวนการพิจารณาในระบบกล่าวหา,” รฟ 34 (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: สำนักพิมพ์ประกายปริทัศน์), น. 36.

กล่าวหา หลักความเป็นกลางของผู้พิพากษาประกอบด้วยสองประการ ได้แก่ หลักความไม่ลำเอียงของผู้พิพากษา ต้องไม่ใช้ความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวและพิจารณาพยานหลักฐานในคดีด้วยความเป็นธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่าย และหลักผู้พิพากษาต้องไม่เข้าไปเกี่ยวข้องในการค้นหาพยานหลักฐานในคดี (la passivité du juge) ส่งผลให้ศาลไม่สามารถก้าวล่วงเข้าไปค้นหาความจริงได้ด้วยตนเอง บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงจำกัดอยู่เพียงแคในกรอบของพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาลเท่านั้น¹⁴ อันเป็นผลมาจากหลักความตกลงในคดีแพ่งของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประเทศฝรั่งเศสและกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ไม่ได้นำหลักความเป็นกลางของผู้พิพากษามาใช้อย่างเคร่งครัด ที่ศาลต้องเข้าไปมีบทบาทในฐานะที่การอำนวยความสะดวกเป็นหน้าที่ของรัฐ เพราะคดีแพ่งที่พิพาทในศาลมิใช่เป็นเรื่องส่วนตัวเสียแต่คู่ความเท่านั้น แต่เป็นเรื่องประโยชน์สาธารณะ¹⁵ กล่าวคืองานของศาลยุติธรรมเป็นงานบริการเพื่อประโยชน์แก่บุคคลทั่วไป ผู้พิพากษามีหน้าที่ค้นหาความจริงและตัดสินคดีเพื่อประโยชน์แก่บุคคลทุกคน¹⁶

1.1.2 ข้อจำกัดด้านความชำนาญการและประสบการณ์ของผู้พิพากษา

ศาลเป็นกลไกที่สำคัญในการดำเนินคดี หากมีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์อย่างเพียงพอก็จะทำให้การพิพากษาเป็นไปอย่างรวดเร็วและเที่ยงธรรมต่อคู่ความทุกฝ่าย

ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในอันที่จะให้ได้ความชัดแจ้งในข้อเท็จจริงในคดี (มาตรา 33) แต่กฎหมายก็ได้บังคับให้ศาลต้องกระทำเสมอไป ประเด็นในการเรียกพยานมาสืบเพิ่มเติมนี้มีปัจจัยหลายประการที่ศาลมีดุลยพินิจในการเรียก

¹⁴ J.GHESTING & G.GOUBEAUX, Traité de droit civil, L.G.D.J. , 4éd., 1994, n 630, p.604. อ้างใน วรณชัย บุญบำรุง และคณะ, อ้างแล้ว เิงอรรถที่ 12, น. 65.

¹⁵ GOUBEAUX & BIHR, Répertoire civil Dalloz, 2ed, V Preuve, 1974, refonte 1979, n 48 อ้างใน วรณชัย บุญบำรุงและคณะ, อ้างแล้ว เิงอรรถที่ 16, น. 65.

¹⁶ J.M. LE MASSON, La recherché de la vérité dans le process civil, Thèse, Nantes, 1991, n.345-p.327,n.347-p.329,n.355-p.335. อ้างใน วรณชัย บุญบำรุง คณะ, อ้างแล้ว เิงอรรถที่ 12, น. 130.

พยานมาสีบ คือศาลต้องมีความรู้ความชำนาญ ประสบการณ์ในการทำงานเพื่อไต่สวนค้นหาข้อเท็จจริงในคดี แต่ปัจจุบันผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมยังไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเมื่อเปรียบเทียบกับผู้พิพากษาในศาลชำนาญพิเศษ เช่น ในคดีแรงงาน ผู้พิพากษาในศาลแรงงานมีประสบการณ์ในการทำงานและสามารถใช้ระบบไต่สวนในการค้นหาความจริงได้ดีและมีผู้พิพากษาสหทบในคดีแรงงานซึ่งประสบการณ์ในการทำงานจะทำให้เกิดความกระฉับในคดี¹⁷ นอกจากนี้ ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นส่วนใหญ่ ไม่เคยผ่านการอบรมวิชาว่าความมาก่อนซึ่งการซักถามความเป็นศิลปะ ดังนั้น ในการซักถามพยานที่กฎหมายกำหนดให้ศาลเป็นผู้ถามความด้วยตนเอง ศาลจึงไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นซักถามด้วยตนเองและไม่มีความกล้าพอ จึงให้คู่ความซักถามกันเองดังเช่นปัจจุบัน

ในทางปฏิบัติการใช้อำนาจในการเรียกพยานหลักฐานมาสีบเพิ่มเติมนั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อพยานหลักฐานที่โจทก์และจำเลยนำสีบได้ถึงกันนั้นเปิดช่องให้ศาลเห็นได้ในตัวพยานว่าจะเรียกพยานหลักฐานอะไรมาสีบเพิ่มเติมให้ปรากฏบ้าง คู่ความต่างพยายามรักษารูปคดีของตนทำให้ศาลไม่อาจพบพยานสำคัญในคดีโดยอาจเพียงแค่ตรวจดูพยานหลักฐานที่คู่ความนำสีบและแสดงต่อศาลเท่านั้น¹⁸

ปัญหาจากตัวผู้พิพากษาที่จะมีประสบการณ์ที่ดีและเพียงพอต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาแบบไต่สวนนั้น อาจอธิบายถึงปัญหาตั้งแต่ระบบการเรียนการสอนในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นการอธิบายถึงอำนาจหน้าที่ของศาล สิทธิหน้าที่ของคู่ความตลอดจนหลักเกณฑ์ในทางปฏิบัติและอธิบายเพิ่มเติมโดยคำพิพากษา ทั้งการสอนในบางแห่งเสมือนโรงเรียนกวดวิชาเพื่อให้นักศึกษาสอบไล่ได้จนสามารถบรรจุตำแหน่งสำคัญทางราชการ¹⁹ มิได้สอนให้เรียนรู้ถึงระบบกฎหมาย วิวัฒนาการของกฎหมาย ปรัชญาของกฎหมาย ทำให้ศาลมองไม่เห็น

¹⁷ เกษมสันต์ วิลาวรรณ, การดำเนินคดีในศาลแรงงาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น. 17.

¹⁸ ธานิศ เกศพิทักษ์, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: Pholsiam Printing and Publishing, 2551), น. 116.

¹⁹ โสภณ รัตนกร, การศึกษากฎหมายเพื่อการพัฒนา, รวมปาฐกถาเรื่องกฎหมายกับการพัฒนาบ้านเมือง เนื่องในโอกาสครบรอบ 80 ปีศาสตราจารย์จิติ ติงศภัทย์, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: คณะกรรมการสมาคมนิติศาสตร์), น. 24.

เหตุผลของการจัดระบบวิธีพิจารณาคดี²⁰ มีจุดมุ่งหมายในการค้นหาความจริงเช่นเดียวกัน แต่มีวิธีทางที่แตกต่างกัน ระบบการเรียนการสอน มิได้สอนให้เรียนรู้ระบบการพิจารณาแบบใดส่วนว่า มีลักษณะอย่างไร มิได้เน้นถึงอุดมการณ์ของกฎหมาย มิวิเคราะห์หิววิจารณ์ว่ากฎหมายมีความเหมาะสม เป็นธรรมหรือไม่ ไม่รู้แนวความคิด ที่มา ของกฎหมาย ไม่อาจแปลและใช้กฎหมายให้ตรงกับเจตนารมณ์ของกฎหมายได้²¹

ในการสอบคัดเลือกเพื่อดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา ข้อสอบมุ่งเน้นความจำ โดยวัดความรู้ทางด้านกฎหมายเป็นหลักทำให้ขาดความการคิดวิเคราะห์หาเหตุผลที่มีความสร้างสรรค์²² มักจะยึดติดอยู่กับแนวความคิดเก่าๆ ที่เคยเรียนมา ไม่ยอมรับความคิดเห็นหรือทัศนคติใหม่ๆ ไม่มีใจกว้างพอที่จะยอมรับฟังความเห็นของคนอื่น²³ และผู้พิพากษาไม่มีความรู้รอบตัวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีต่างๆ จึงทำให้ผู้พิพากษาขาดในหลักการวินิจฉัยซึ่งนำหนักจากข้อเท็จจริงในคดีประกอบกับความรู้รอบตัว ประสบการณ์เพื่อวินิจฉัยข้อพิพาทในคดี แม้ในอบรมผู้ช่วยพิพากษามีวิชาที่เป็นกฎหมายพิเศษเพียง 3 ชั่วโมงซึ่งไม่เพียงพอต่อการที่จะให้ผู้พิพากษามีความชำนาญในการค้นหาความจริงในคดี²⁴ แท้จริงแล้วควรให้ความสำคัญเรื่องความรู้รอบตัวในการสอบคัดเลือกเทียบเท่าความรู้ด้านกฎหมาย²⁵ อย่างไรก็ตาม ทัศนคติของ

²⁰ คำนิยมของ อมร จันทรสมบูรณ์, ในหนังสือหลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1 , พิมพ์ครั้งที่ 2, วรรณชัย บุญบำรุงและคณะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), น. 5.

²¹ ไสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 19*, น. 24.

²² จิตติมา ภูสาร, “ปัญหาการอุทธรณ์ฎีกาแบบระบบสิทธิในคดีแพ่งของไทย,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), น. 116.

²³ ไสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 19*, น. 22.

²⁴ ปรัชญา บัณฑิตอาภรณ์, “ปัญหาวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เปรียบเทียบกับวิธีพิจารณาคดีมิโนสาเร่และการดำเนินคดีแบบกลุ่ม,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2552), น. 171.

²⁵ สมคิด ณ นคร, “การอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษาฝรั่งเศส,” *ตุลพาน*, (2506), น. 746-747.

ผู้พิพากษาดังกล่าวเป็นเรื่องแนวความคิดเฉพาะตัวบุคคลและมีอยู่ทุกองค์กรแต่ไม่ได้หมายความว่าผู้พิพากษาทุกคนจะมีความคิดเช่นที่กล่าวมานี้²⁶

1.1.3 ข้อจำกัดอำนาจศาลในการขอความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ

แม้ว่าในคดีผู้บริโภครวมมาตรา 36 ให้อำนาจศาลในการขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาคดีได้ เนื่องจากในคดีผู้บริโภครวมมีประเด็นแห่งคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ในการวินิจฉัยประเด็นแห่งคดีจำเป็นต้องอาศัยความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ อันเป็นเครื่องมือหรือเทคนิควิธีการอย่างหนึ่งที่จะนำผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเข้ามาช่วยค้นหาความจริงให้กระจ่างชัด

อย่างไรก็ตาม ศาลและทนายความต่างเคยชินกับวิธีพิจารณาแบบสามัญมากกว่าและศาลยังยึดติดกับการวางตัวเป็นกลาง ปล่อยให้การสืบพยานเป็นเรื่องของคุณค่าและถือว่าคู่ความมีความสามารถในการพิสูจน์ที่เท่าเทียมกัน การซักถามพยานยังเป็นแบบกล่าวหาศาลมีบทบาทในเชิงรุกน้อย การดำเนินกระบวนการพิจารณายังเคร่งครัดเช่นการดำเนินกระบวนการพิจารณาตามคดีแพ่งสามัญ ไม่มีการเรียกพยานมาสืบเพิ่มเติมเลยไม่ว่าจะเป็นพยานเอกสารหรือพยานบุคคล ทำให้บทบาทของศาลไม่ได้เป็นไปตามหลักการสำคัญในระบบไต่สวนที่ให้อำนาจศาลการค้นหาข้อเท็จจริงในคดี แท้จริงแล้วในคดีผู้บริโภครวมคู่ความหาได้อยู่ในสถานะที่เท่ากันไม่ หากศาลยังคงไม่ก้าวล่วงไปค้นหาความจริงในคดีก็จะทำให้คู่ความไม่ได้รับความเป็นธรรม ประกอบกับความสามารถของผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงมีจำกัดแล้ว แม้จะให้บทบาทผู้พิพากษาไว้มาก ก็คงได้ความจริงอย่างจำกัดเช่นกัน²⁷

ปัญหานี้จึงต้องได้รับการปลูกฝังทัศนคติใหม่ให้เป็นการใช้ระบบไต่สวนในคดีผู้บริโภครวมไม่ใช่เป็นเรื่องที่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เป็นการให้ความช่วยเหลือคู่ความที่ไม่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินคดีในศาลได้รับความเป็นธรรมในคดี การเปลี่ยนทัศนคติและแนวปฏิบัติของผู้พิพากษาเป็นสิ่งที่ยาก²⁸ แต่มีความสำคัญมากเพราะศาลมีบทบาทสำคัญในคดี หากศาลวางเฉยให้คู่ความต่อสู้คดีกันเองโดยที่คู่ความไม่มีความเท่าเทียมกันในคดีอย่างในคดี

²⁶ พงษ์เดช วานิชกิตติกุล, ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา (8 เมษายน 2553)

²⁷ สมทรัพย์ นำอำนวยการ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 9, น. 14.

²⁸ สัมภาษณ์ มานะชัย ฤกษ์กุล, ผู้พิพากษาศาลแขวงพระนครเหนือ, 19 สิงหาคม 2552.

ผู้บริโภครีบเปรียบเหมือนนักมวยที่ชกกันข้ามรุ่น ไม่มีทางที่คู่ต่อสู้ที่ตัวเล็กกว่าจะสามารถชนะคู่ต่อสู้ที่ตัวใหญ่กว่าได้ ผู้บริโภครีบเปรียบดังคู่ต่อสู้ที่ตัวเล็ก รู้ตั้งแต่ต้นแล้วว่าตนต้องแพ้ จึงไม่ลุกขึ้นมาต่อสู้และอยู่ในสภาวะที่ต้องจ่ายอมตลอดมา²⁹ การที่ศาลมีบทบาทในเชิงโต้สวนก็มุ่งที่จะให้ศาลค้นหาความจริงในประเด็นที่คู่ความพิพาทกัน ส่งผลกระทบให้เกิดความจริงแท้ในคดีและทำให้วินิจัยคดีได้อย่างถูกต้อง เป็นธรรม

1.1.4 ปัญหาการแสวงหาข้อมูลเพื่อการวินิจฉัยค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ

การกำหนดค่าสินไหมทดแทนกรณีละเมิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จุดมุ่งหมายการชดเชยค่าสินไหมทดแทนก็เพื่อให้ผู้ถูกระงับละเมิด (ผู้เสียหาย) กลับคืนสู่ฐานะเดิมเหมือนขณะที่ยังไม่มีกระทำความผิดให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ (Compensatory Damages)³⁰ อันเป็นวิธีการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกระงับละเมิดให้ได้รับความเป็นธรรม โดยปกติศาลจะกำหนดค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายไม่เกินไปจากความเสียหายที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม บางกรณีพฤติกรรมของผู้กระทำละเมิดไม่เพียงแต่เป็นการละเมิดต่อผู้อื่นเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยความชั่วร้ายโดยเป็นการจงใจกระทำละเมิดต่างๆ ที่รู้ว่าจะทำไปเช่นนั้นแล้ว จะก่อความเสียหายและมีได้ใส่ใจต่อผลของการกระทำที่เกิดขึ้นอันส่งผลต่อสังคมโดยรวม เช่น ขायปลาทะเลแช่น้ำยาฟอร์มาลินไม่ให้ปลาเน่า เพื่อให้เก็บไว้ขายได้นานๆ โดยไม่คำนึงว่าจะเกิดผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของผู้บริโภค³¹ ภายใต้แนวคิดนี้ ค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ

²⁹ จรัญ ภักดีธนากุล, “พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มิติใหม่ของระบบงานยุติธรรมสำหรับผู้บริโภค,” วารสารรพี 51, (สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา: คณะกรรมการเนติบัณฑิตสมัยที่ 60, 2551), น. 82.

³⁰ จิตติ ติงศภัทิย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึงมาตรา 452, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2526), น. 291.

³¹ จักรพงษ์ เล็กสกุลไทย, “ลักษณะพิเศษของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551,” หนังสือรวมบทความวันรพี พ.ศ. 2552, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, น. 59.

ดังกล่าวยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของนโยบายสาธารณะ (Public Policy) และประโยชน์ของสังคมและส่วนรวม(The interest of society and The public benefit) ด้วย³²

นอกจากศาลจะมีคำพิพากษาให้ผู้ประกอบธุรกิจชดเชยค่าเสียหาย(Actual damages) แก่ผู้บริโภคแล้ว ศาลยังมีอำนาจในการกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ(Punitive damages) เพิ่มขึ้นจากจำนวนค่าเสียหายที่แท้จริงที่ผู้ประกอบธุรกิจต้องจ่ายตามคำพิพากษาแต่ไม่เกินสองเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริง แต่ถ้าค่าเสียหายที่แท้จริงไม่เกิน 50,000 บาท ศาลมีอำนาจกำหนดให้ค่าเสียหายเพื่อการลงโทษได้ไม่เกินห้าเท่าของค่าเสียหายที่แท้จริง (พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 42 วรรคสอง) เพื่อเป็นการห้ามปรามมิให้บุคคลอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่าง บางครั้งจึงเรียกค่าเสียหายนี้อีกอย่างว่า ค่าเสียหายเพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่าง (Exemplary damages) กล่าวคือนอกจากจะเป็นการกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษผู้กระทำละเมิดไม่ให้เกิดซ้ำอีก ขณะเดียวกันยังประสงค์ที่จะมิให้บุคคลอื่นเอาการกระทำนั้นเป็นเยี่ยงอย่างด้วย และเป็นค่าเสียหายที่โจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์หรือขอมาในคำขอท้ายฟ้อง เพราะเป็นกรณีที่ศาลจะพิจารณากำหนดให้ตามความเหมาะสม³³ ศาลจึงมีบทบาทในเชิงไต่สวนเพื่อค้นหาว่าความเสียหายที่ศาลควรพิพากษาให้เป็นค่าเสียหายเพื่อการลงโทษนั้น ควรจะเป็นเท่าใด ศาลต้องค้นหาความจริงในประเด็นต่างๆ ที่นอกเหนือไปจากคำฟ้อง คำให้การที่คู่ความกล่าวอ้างขึ้นมา เช่น ต้องพิจารณาพฤติกรรมการต่างๆ ของผู้ประกอบธุรกิจ ผู้ประกอบธุรกิจกระทำโดยเจตนาเอาเปรียบผู้บริโภคโดยไม่เป็นธรรม จงใจให้ผู้บริโภคได้รับความเสียหาย ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงไม่นำพาต่อความเสียหายที่จะเกิดแก่ผู้บริโภค หรือกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนต่อความรับผิดชอบในฐานะผู้มีอาชีพหรือธุรกิจอันยอมเป็นที่ไว้วางใจของประชาชน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลที่จะนำมาลงโทษ ดุลยพินิจของศาลในการกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษมีอยู่สองขั้นตอนได้แก่ ดุลยพินิจว่าจะกำหนดให้ผู้ประกอบการต้องจ่ายค่าสินเสียหายในเชิงลงโทษหรือไม่อย่างไร โดยพิจารณาจากความเสียหายที่เกิดขึ้น เช่น ผู้ประกอบธุรกิจเจตนาเอาเปรียบผู้บริโภค

³² สุรัชชัย พ่วงชูศักดิ์, “ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ : การนำมาใช้ในระบบกฎหมายไทย (Punitive Damages: Applicability and Practicability in Thai Legal System),” *ตุลพาห*, ปีที่ 53, เล่มที่ 2 น.95.

³³ ชาญญณรงค์ ปราณจิตรต์, *คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ 2551*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2551), น. 134. และ สุรัชชัย พ่วงชูศักดิ์, *เพ็งอ้าง*, น. 91.

โดยไม่เป็นกรรม และดุลยพินิจในการกำหนดค่าเสียหายเป็นจำนวนเงินที่เหมาะสมกับความร้ายแรงต่อความเสียหายนั้น

ปัญหาในการนำหลักค่าเสียหายเพื่อการลงโทษมาใช้ในคดีผู้บริโภค คือศาลต้องมีบทบาทในการเข้าไปค้นหาความจริงถึงพฤติการณ์ในแต่ละคดีถึงความเสียหายที่ผู้บริโภคได้รับ และผลประโยชน์ที่ผู้ประกอบการได้รับโดยอาจดูจากสถานะทางการเงินของผู้ประกอบธุรกิจ สมุดบัญชีการค้าของผู้ประกอบการ เป็นต้น ประกอบกับการที่ผู้ประกอบการได้บรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น และการที่ผู้บริโภคมีส่วนในการก่อให้เกิดความเสียหาย (พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 42 วรรคหนึ่ง) จากนั้นศาลจึงกำหนดความเหมาะสมในการกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษโดยพิจารณาความสัมพันธ์กับจำนวนค่าเสียหายที่พิสูจน์ได้ และนำไปคูณกับจำนวนเท่าที่เหมาะสมเพื่อหาอัตราขั้นสูงสุดที่จะกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ ศาลสามารถกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษเป็นจำนวนเท่าใดก็ได้แต่ต้องไม่เกินไปจากอัตราขั้นสูงสุดที่กำหนด แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ (Punitive Damage) ไม่มีกำหนดอัตราขั้นสูงทำให้ค่าเสียหายเพื่อการลงโทษที่จำเลยต้องจ่ายมีจำนวนสูงมาก³⁴ หากศาลไม่มีบทบาทในเชิงใดส่วน เพื่อค้นหาความจริงถึงเจตนาของผู้ประกอบธุรกิจในการเอาเปรียบผู้บริโภคโดยไม่เป็นกรรม จึงใจให้ผู้บริโภคได้รับความเสียหาย ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงไม่นำพาต่อความเสียหายที่จะเกิดแก่ผู้บริโภคของจำเลย จะไม่อาจทราบถึงความเหมาะสมในการใช้ดุลยพินิจในการกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษเป็นจำนวนเงินเหมาะสมกับความร้ายแรงต่อความเสียหาย นอกจากนั้นค่าเสียหายเพื่อการลงโทษยังเป็นเครื่องมือของศาลในการลงโทษ ห้ามปรามผู้ประกอบการให้มีกระทำการอันเป็นการเอาเปรียบผู้บริโภค คล้ายกับมาตรการทางอาญาในการกำหนดโทษปรับที่จะใช้ลงโทษกับผู้ประกอบธุรกิจ

สำหรับประเทศไทย หลักค่าเสียหายเพื่อการลงโทษเป็นเรื่องใหม่ ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 คงต้องใช้เวลาในการที่ศาลจะวางหลักเกณฑ์การพิจารณาดุลยพินิจในการกำหนดค่าเสียหายเพื่อการลงโทษ โดยดูลักษณะคดีและความร้ายแรงแห่งคดีอันกระทบถึงสังคมส่วนรวม

---

³⁴ Fumio Nagase, SEIZOUBUTSUSEKININ HOU KAISETSU (คำอธิบายกฎหมาย Product Liability), 2002. (ภาษาญี่ปุ่น) หน้า 2. อ้างใน ศักดา ธนิตกุล, คำอธิบายและคำพิพากษาเปรียบเทียบกฎหมายความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552), น. 19.

1.2. ปัญหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวความและพยาน

จากการมีแบบสอบถามไปยังผู้พิพากษาในศาลแพ่งพบว่า ศาลไม่ค่อยได้ซักถามพยานด้วยตนเองในคดีผู้บริโภครวม แต่จะปล่อยให้เป็นที่ของทนายความในการซักถามพยานดังเช่นในคดีแพ่งทั่วไป เพื่อให้ศาลบันทึกคำให้การของพยานไว้ กรณีเช่นนี้คู่ความมักจะพยายามรักษารูปคดีของตนโดยการปกปิดหรือกลบเกลื่อนพยานหลักฐานที่จะเป็นผลเสียหายต่อคดีของตน จนยากที่ศาลจะพบเบาะแสของพยานหลักฐานสำคัญ หากเพียงแต่ตรวจพิจารณาจากพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบต่อศาลเท่านั้น³⁵ ทนายความมักจะชักซ้อมเตรียมพยานบุคคลที่จะมาเบิกความต่อศาลไว้ล่วงหน้า พยานหรือตัวความเบิกความแตกต่างไปจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏในเอกสารที่ยื่นเป็นพยานหลักฐานต่อศาล และเมื่อผู้พิพากษาไม่เป็นฝ่ายที่จะซักถามตัวความหรือพยานในข้อเท็จจริงที่คู่ความปกปิดไว้ ที่เกี่ยวเนื่องกับคดี ย่อมจะทำให้ศาลไม่ได้ความจริงในคดี

นอกจากนั้น ผู้บริโภคมักสับสนว่าเมื่อฟ้องเป็นคดีผู้บริโภครวมแล้วจะชนะเสมอเนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภครวมออกมาเพื่อรองรับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 โดยไม่ต้องนำสืบหรือแสดงพยานหลักฐานใด³⁶ อันเป็นความเข้าใจผิดอย่างมาก เนื่องจากเมื่อศาลมีคำสั่งให้สืบพยาน ศาลมีหน้าที่สอบถามคู่ความฝ่ายที่จะต้องนำพยานเข้าสืบว่าประสงค์จะอ้างอิงพยานหลักฐานใดแล้วบันทึกไว้หรือสั่งให้คู่ความจัดทำบัญชีระบุพยานยื่นต่อศาล (พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 31) และก่อนสืบพยานให้ศาลแจ้งประเด็นให้คู่ความทราบและจะกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำพยานมาสืบก่อนหรือหลังก็ได้ (พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 32) จะเห็นได้ว่าผู้บริโภครวมมีหน้าที่จะต้องเตรียมพยานหลักฐานที่ตนประสงค์จะอ้างอิง อันเป็นประเด็นแห่งคดี กฎหมายวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภครวมให้อำนาจศาลในการค้นหาความจริงด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นแต่ไม่ได้นำระบบไต่สวนโดยสมบูรณมาใช้³⁷

³⁵ ธานีศ เกศวิทักษ์, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 18*, น. 116.

³⁶ ผู้พิพากษาศาลแขวงพระนครเหนือ, จากแบบสอบถาม

³⁷ ธานีศ เกศวิทักษ์, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 18*, น. 3-4.

1.3 ปัญหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพนักงานคดี

1.3.1 ข้อจำกัดในการตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานโดยศาลต้องมีคำสั่งหรือมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่

เนื่องจากเจ้าพนักงานคดีทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาความจริงในคดีผู้บริโภค กฎหมายบัญญัติให้อำนาจหน้าที่ไว้หลายประการ แต่การทำหน้าที่ช่วยเหลือศาลนั้น ศาลต้องมีคำสั่งหรือต้องมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ ถ้าศาลไม่สั่งเจ้าพนักงานคดีก็ไม่มีอำนาจ เนื่องจากโดยหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อำนาจในการแสวงหาความจริงในคดีเป็นหน้าที่ของคู่ความตามหลักการการพิสูจน์หรือหน้าที่นำสืบ จะเป็นหน้าที่ของผู้ที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงนั้น (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84/1) แต่ในคดีผู้บริโภคมีลักษณะคดีแตกต่างจากคดีแพ่งสามัญเพราะคู่ความมีสถานะทางเศรษฐกิจ อำนาจต่อรองและความรู้ความสามารถที่ไม่เท่าเทียมกับผู้ประกอบธุรกิจ หากใช้หลักเกณฑ์ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่คู่ความต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ตนกล่าวอ้างนั้น อาจไม่เป็นธรรมต่อคู่ความ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 จึงให้อำนาจศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงได้มากขึ้นโดยมีเจ้าพนักงานคดีเป็นเครื่องมือช่วยค้นหาความจริง ขั้นตอนการรวบรวมข้อเท็จจริงและการพิจารณาสืบพยานในชั้นพิจารณาโดยเจ้าพนักงานคดีมีประโยชน์ต่อศาลอย่างมาก เพื่อให้ศาลเข้าใจข้อเท็จจริงและมองประเด็นได้ชัดเจนขึ้นและเป็นประโยชน์ในการซักถามหรือการเรียกพยานมาสืบทำให้กระบวนการพิจารณาในทางไต่สวนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นในวันนัดพิจารณา หากเจ้าพนักงานคดีได้ช่วยแถลงการณ์เปิดคดี กล่าวคือ ช่วยสรุปความเป็นมา ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการฟ้องร้อง และข้อต่อสู้ของจำเลย เสนอต่อศาลให้ทราบเรื่องราว รายละเอียดของคดี จะช่วยให้ศาลสามารถทำความเข้าใจประเด็นเกี่ยวกับการฟ้องร้องได้ง่ายและสะดวกอันเป็นการช่วยเหลือให้ศาลมีบทบาทในเชิงรุกมากยิ่งขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย เจ้าพนักงานคดีควรมีบทบาทเหมือนเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่กฎหมายให้อำนาจในการสอบสวน ใช้ดุลยพินิจเพื่อเข้าถึงพยานหลักฐานได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องรอให้ศาลมีคำสั่งให้ปฏิบัติหน้าที่

อย่างไรก็ตาม เจ้าพนักงานคดีมิใช่เป็นผู้พิพากษาจะใช้อำนาจตุลาการดังเช่นผู้พิพากษาหาได้ไม่ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่ศาลเห็นสมควรที่จะมีคำสั่งหรือมอบหมายให้เจ้าพนักงาน

คดีให้มีอำนาจค้นหาความจริงเป็นรายคดีไปการที่ศาลจะมีคำสั่งใดในคดีผู้บริโภคนั้น ศาลมีหลักในการพิจารณาหลายประการและต้องพิจารณาความเป็นธรรมเป็นรายคดีไป³⁸

นอกจากนั้น ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของเจ้าพนักงานคดีก็มีความสำคัญ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เพิ่งใช้บังคับได้เพียงสองปี เจ้าพนักงานคดีเป็นตำแหน่งใหม่ที่จัดตั้งขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับเจ้าหน้าที่ของคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคที่ทำงานมานานกว่า 20 ปี มีความชำนาญในการปฏิบัติหน้าที่ประกอบกับมีความรู้พื้นฐานในเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภคที่มากกว่าเจ้าพนักงานคดี มีประสบการณ์ว่าเรื่องที่ร้องเรียนมาจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะใดมีแนวคำพิพากษาว่าอย่างไร เจ้าพนักงานคดีก็ยังไม่มีความรู้เทียบเท่า³⁹ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานทั้งศาลและเจ้าพนักงานคดี ต่างต้องเรียนรู้การทำงานที่มีบทบาทในเชิงโต้สวนร่วมกัน จึงอาจต้องใช้ระยะเวลาในการปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ในคดีผู้บริโภค⁴⁰

1.3.2 การขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและแน่นอนในการช่วยเหลือศาล

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบบทบาทเจ้าพนักงานคดีในคดีผู้บริโภค กับพนักงานคดีปกครอง (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 4) พบว่า ในคดีปกครอง พนักงานคดีปกครองมีบทบาทในการช่วยเหลือตุลาการเจ้าของสำนวนในการทำคำสั่งหรือการทำคำพิพากษา ตุลาการเจ้าของสำนวนหนึ่งท่าน จะมีพนักงานคดีปกครองประจำตัว เพื่อดูแลงานด้านธุรการ เช่น การรับส่งเอกสารในคดี จัดทำสารบัญเอกสารในสำนวน และช่วยเขียนคำพิพากษา เขียนคำสั่งให้ เป็นต้น แต่ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ไม่ได้ให้อำนาจเจ้าพนักงานคดีในการช่วยเหลือผู้พิพากษาในการทำคำพิพากษาหรือคำสั่ง หากเจ้าพนักงานคดีมีบทบาทดังกล่าว จะช่วยแบ่งเบาภาระของศาลอย่างมากและช่วยแก้ปัญหาปริมาณคดีที่ล้นศาล เกินอัตรากำลังผู้พิพากษาและช่วยให้คดีเสร็จการพิจารณารวดเร็วกว่าเดิมด้วย

³⁸ สัมภาษณ์ พงษ์เดช วานิชกิตติกุล, ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา, (28 สิงหาคม 2552)

³⁹ สัมภาษณ์ อัมพร เหลียงน้อย, พนักงานอัยการประจำสำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคดีแพ่ง (3 กันยายน 2552)

⁴⁰ สัมภาษณ์ สืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล, ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 1 (18 สิงหาคม 2552)

2. ปัญหาปริมาณคดีผู้บริโภคที่มีมากทำให้ศาลไม่สามารถใช้บทบาทในเชิงได้ส่วน

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติที่วางหลักเกณฑ์ ขั้นตอนของการนำกฎหมายสารบัญญัติมาใช้บังคับให้เป็นผลโดยทางศาล เพื่อให้สิทธิของตนได้รับความรับรอง ค้ำครอง บังคับตาม สิทธิเหล่านั้นมีอยู่ในกฎหมายสารบัญญัติ และกฎหมายสารบัญญัติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของผู้บริโภคไว้ เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 กำหนดสิทธิของผู้บริโภคที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย ดังนั้น กฎหมายวิธีสบัญญัติและกฎหมายสารบัญญัติจะต้องใช้ควบคู่กันตลอด การใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติและกฎหมายสารบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคจึงต้องมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคอย่างครบถ้วนขั้นตอนกระบวนการ⁴¹ นอกจากนั้น การตีความกฎหมายวิธีสบัญญัติก็ต้องคำนึงถึงเป้าหมายหรือเจตนารมณ์ที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองผู้บริโภคด้วย คือต้องตีความกฎหมายวิธีสบัญญัติโดยดูกฎหมายสารบัญญัติเป็นหลักและนำเอากฎหมายวิธีสบัญญัติไปใช้ให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของกฎหมายสารบัญญัติ มิฉะนั้นแล้วอาจไปเปลี่ยนหลักในกฎหมายสารบัญญัติซึ่งคงจะไม่ถูกต้องเพราะกฎหมายวิธีสบัญญัติมิใช่กฎหมายที่กำหนดสิทธิหรือหน้าที่⁴²

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตามคำนิยามคำว่า “คดีผู้บริโภค” (พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 3) หมายความว่า คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคตามมาตรา 19 กับผู้ประกอบการธุรกิจ ซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ และเขตอำนาจศาลในกรณีนี้ที่ผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องผู้บริโภค (พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 17) ในกรณีที่ผู้ประกอบการธุรกิจจะฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภค และผู้ประกอบการธุรกิจมีสิทธิที่จะเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ผู้บริโภคมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลหรือต่อศาลอื่นได้ด้วย ให้ผู้ประกอบการธุรกิจเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ผู้บริโภคมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลได้เพียงแห่งเดียว รวมสรุปความว่า มาตรา 17 นี้ กลับให้สิทธิผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภค เท่ากับให้นำกฎหมายวิธีพิจารณาคดี

⁴¹ วรวิทย์ ฤทธิพิศ, “ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค,” ดุลพินิจ, เล่ม 2 ปีที่ 56, (พฤษภาคม- สิงหาคม 2552), น. 97-100.

⁴² ประจักษ์ พุทธิสมบัติ, คำบรรยายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคบังคับคดี, (กรุงเทพฯ: มติชน จำกัด, 2551), น. 1-4.

ผู้บริโภคมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคมาใช้บังคับแก่ผู้บริโภคเสียเอง ซึ่งขัดกับเจตนารมณ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคและการใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติยังไม่เป็นไปตามกฎหมายสารบัญญัติที่ให้อำนาจตามที่กล่าวไว้ข้างต้นด้วย⁴³

เมื่อคดีผู้บริโภค หมายควมรวมถึงคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องผู้บริโภคด้วย ทำให้คดีผู้บริโภคมีเป็นจำนวนมากมากกว่าอัตรากำลังของผู้พิพากษา เป็นสาเหตุที่ทำให้การพิจารณาคดีของศาลไม่สามารถมีบทบาทเชิงโต้สวนได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำให้เป็นข้อจำกัดของศาลในการที่ศาลจะมีบทบาทเข้าไปค้นหาความจริงในคดี

จากสถิติคดีผู้บริโภคในศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร นับตั้งแต่เดือนมกราคม 2552 จนถึงเดือนธันวาคม 2552 มีปริมาณคดีผู้บริโภคในกลุ่มศาลจังหวัดมีจำนวน 252,953 เรื่อง (รวมกลุ่มศาลแพ่งในกรุงเทพมหานครด้วย) และในศาลแขวงมีจำนวน 162,632 เรื่อง ข้อหาที่ฟ้องมาเป็นอันดับแรกได้แก่ สิ้นเชื่อส่วนบุคคล กู้ยืมและค้ำประกัน รองลงมาได้แก่ บัตรเครดิต และคดีกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา⁴⁴

นอกจากนั้น จากสถิติของศาลแขวงพระนครเหนือพบว่า มีคดีผู้บริโภคที่รับฟ้อง นับตั้งแต่เดือนมกราคม 2552 จนถึงเดือนกรกฎาคม 2552 มีจำนวนมากถึง 10,485 และมีจำนวนผู้พิพากษา 34 นาย ดังนั้นในคดีผู้บริโภค ผู้พิพากษานายเดียวต้องเรียงคำพิพากษาโดยเฉลี่ย 39 เรื่องต่อเดือน (ยังไม่รวมคดีอาญาและคดีแพ่งอื่นๆ)

จะเห็นได้ว่าในศาลชั้นต้นที่มีศาลในเขตกรุงเทพมหานคร (มีกลุ่มศาลแพ่งและพิจารณาเฉพาะคดีแพ่ง) เช่น ศาลแขวง ศาลจังหวัดอื่นๆ ศาลยังต้องพิจารณาคดีอาญาอีกด้วย ปริมาณคดีที่มีเป็นจำนวนมากเช่นนี้ เป็นเหตุให้ศาลไม่มีเวลาที่จะทบทวนหรืออ่านสำนวนคดีผู้บริโภคโดยละเอียดก่อนที่จะนั่งพิจารณา ทำให้ไม่ทราบข้อมูลที่ครบถ้วนในคดี ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะทำการวิเคราะห์ว่าควรสืบพยานเพิ่มเติมอย่างไรในประเด็นพิพาทบ้าง

อย่างไรก็ตาม คดีผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจเป็นโจทก์ฟ้องผู้บริโภค เมื่อพิจารณาจากสถิติคดีในศาลแพ่ง คดีผู้บริโภคตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2552 มีจำนวน 2,174 คดี เป็นคดีที่ผู้บริโภคฟ้องจำนวน 351 เรื่อง และจำนวนคดีที่

⁴³ อย่างไรก็ตาม ท่านชาญรงค์ ประณิจิตต์ เคยชี้แจงว่า หากตีความคำว่า “คดีผู้บริโภค” เฉพาะกรณีที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการเท่านั้น จะทำให้มีคดีผู้บริโภคจำนวนน้อยมาก จึงตีความคำว่า “คดีผู้บริโภค” โดยรวมถึงคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจเป็นโจทก์ฟ้องด้วย

⁴⁴ <http://www.coj.go.th/oppb/userfiles/file/SJanToDec2009.pdf> (1 เมษายน 2553)

ผู้ประกอบการธุรกิจฟอง 1,823 เรื่อง ปริมาณคดีที่ผู้บริโภคร้องคดีเป็น 18 % ในขณะที่ปริมาณคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจฟองคิดเป็น 82 %⁴⁵ และคดีผู้บริโภคส่วนใหญ่จะเป็นคดีที่ผู้บริโภคร้องคดีพิจารณาว่า 50%⁴⁶ โจทก์สามารถส่งพยานเอกสารแทนการสืบพยานเพราะเป็นคดีที่โจทก์ฟ้องบังคับชำระหนี้เป็นจำนวนเงินที่แน่นอน ศาลสามารถพิพากษาไปได้โดยอาจไม่ต้องสืบพยานสามารถทำ คำพิพากษาได้อย่างรวดเร็ว โดยศาลสามารถพิพากษาโดยพิจารณาจากสัญญา เช่น สัญญาบัตรเครดิต สัญญากู้ยืม นอกจากนั้น คดีที่สามารถไกล่เกลี่ยและทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันได้ก็ไม่ต้องสืบพยานแต่อย่างใด ปริมาณคดีที่มากจึงไม่น่าจะเป็นปัญหาที่ทำให้ศาลไม่มีบทบาทในเชิงไต่สวน⁴⁷ แต่หากเป็นคดีที่ได้แย้งในข้อหาที่ว่าสินค้าชำรุดบกพร่องหรือสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ไม่ปลอดภัย ศาลควรใช้ดุลยพินิจในการสืบพยานโดยมีบทบาทในเชิงไต่สวนได้ หากหักจำนวนคดีดังกล่าวออกก็จะมีคดีที่มีความจำเป็นต้องสืบพยานเพียงเล็กน้อย ดังนั้น การที่ศาลดูเหมือนไม่มีบทบาทในเชิงไต่สวนในคดีผู้บริโภคน่าจะเป็นเพราะว่าศาลยังไม่พบลักษณะคดีที่จะต้องใช้บทบาทในเชิงไต่สวน⁴⁸ จากการออกแบบสอบถาม พบว่าศาลจะใช้บทบาทในเชิงไต่สวนในคดีที่ผู้บริโภคเป็นโจทก์ฟ้องและไม่มีทนายความเท่านั้น หากเป็นคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจฟองหรือผู้บริโภคเป็นโจทก์และมีทนายความศาลจะไม่ใช้บทบาทในเชิงไต่สวนเลย ประกอบกับการใช้ดุลยพินิจในการเรียกพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนนั้นศาลจะดูเนื้อหาของคดี ปริมาณงานคดีที่มีจำนวนมากจึงมิใช่อุปสรรคในการดำเนินคดีผู้บริโภคแต่อย่างใด⁴⁹

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อปริมาณคดีผู้บริโภคโดยส่วนใหญ่เป็นคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจเป็นโจทก์ฟ้อง คดีส่วนใหญ่ที่ขึ้นมาสู่ศาลจึงเป็นคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจฟ้องผู้บริโภคให้ชำระหนี้

⁴⁵ สถิติคดีผู้บริโภคของศาลแพ่ง มีการเก็บข้อมูลคดีผู้บริโภคแบ่งเป็นโจทก์ที่เป็นผู้บริโภคและโจทก์ที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจฟอง (สอบถามจากเจ้าหน้าที่รับฟ้องคดีผู้บริโภค ในเดือนสิงหาคม 2552)

⁴⁶ สุพจน์ หนูเกลี้ยง, “ข้อบกพร่องอันเกิดจากการดำเนินคดีผู้บริโภคโดยผู้ประกอบการ,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ 2552), น. 124.

⁴⁷ สัมภาษณ์ สืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล, ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 1 (17 สิงหาคม 2552)

⁴⁸ สัมภาษณ์ พงษ์เดช วานิชกิตติกุล, ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา, (28 สิงหาคม 2552)

⁴⁹ สัมภาษณ์ วาสนา อัจฉรานุวัฒน์, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลแพ่ง (4 กันยายน 2552)

ในค่าสินค้าและบริการต่างๆ เมื่อโจทก์นำคดีมาฟ้องต่อศาล ศาลต้องกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็ว (พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ.2551 มาตรา 24) แต่ต้องไม่เกินสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งรับคำฟ้อง (ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ข้อ 9) และในการนัดพิจารณาสืบพยาน ให้ศาลนัดพิจารณาติดต่อกันไปโดยไม่เลื่อนคดีจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ ศาลจะมีคำสั่งให้เลื่อนได้ครั้งละไม่เกิน 15 วัน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การกำหนดวันนัดพิจารณาตามความจะยื่นคำร้องขอกำหนดวันนัดพิจารณาพร้อมกับคำฟ้องคดีผู้บริโภคไปตามที่ทนายความมีวันว่างซึ่งมักจะเกินหนึ่งเดือน ความรวดเร็วในการดำเนินคดีในการดำเนินคดีตั้งแต่ฟ้องจนศาลมีคำพิพากษาไม่แตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไปนัก⁵⁰ และการกำหนดวันเพื่อเลื่อนคดี ส่วนใหญ่มักจะเกินหนึ่งเดือน การที่นัดพิจารณาด้วยความรวดเร็วขึ้นทำให้ระบบศูนย์นัดความที่มีกำหนดนัดพิจารณาคดีอื่นที่มีกำหนดนัดอยู่แล้วเสียระบบไปด้วย⁵¹ แต่การกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็วตามที่กฎหมายกำหนดนั้น เป็นเพียงการเร่งรัดคดีเท่านั้น หากมีความจำเป็นก็สามารถยืดหยุ่นได้⁵² ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าควรจัดตั้งแผนกคดีผู้บริโภคขึ้นในศาลชั้นต้นเพื่อให้มีระบบงานธุรการและงานตุลาการโดยเฉพาะ จะทำให้ศาลสามารถกำหนดนัดได้เร็วขึ้นโดยไม่ต้องรอคดีที่มีอยู่ในศาลพิจารณาพิพากษาให้เสร็จไปก่อน

⁵⁰ สัมภาษณ์ วิชา จันทรชิต, ผู้พิพากษาศาลแพ่ง (1 กันยายน 2552)

⁵¹ สัมภาษณ์ วาสนา อัจฉรานุกุล, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลแพ่ง (4 กันยายน 2552)

⁵² พงษ์เดช วานิชกิตติกูล, ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา (8 เมษายน 2553)

